

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TURIZM TARMOQLARINI SINERGETIK RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Saidova Dilfuza Abdufattohovna
Alfraganus university o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamlashtirish sharoitida turizm tarmoqlarini sinergetik rivojlantirish masalalari ilmiy asosda tahlil etilgan. Turizmning ko‘p sohali xususiyati va uning transport, oziq-ovqat, hunarmandchilik, madaniyat, axborot texnologiyalari kabi tarmoqlar bilan o‘zaro bog‘liqligi asosida sinergetik yondashuvning ahamiyati ochib berilgan. Mavjud raqamli yechimlar tahlil qilinib, ularning salohiyati va kamchiliklari ko‘rsatilgan. Hududiy xususiyatlarga asoslangan raqamli-sinergetik modellar taklif etilib, ularning samaradorligi tahlil etilgan. Maqolada turizm sohasini raqamlashtirish orqali kompleks rivojlantirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar. turizm, raqamlashtirish, sinergetik rivojlanish, raqamli texnologiyalar, integratsiya, infratuzilma, turizm tarmoqlari, innovatsion yechimlar, hududiy modellar, elektron viza, AR/VR, mobil ilovalar.

Аннотация. В данной статье на научной основе проанализированы вопросы синергетического развития туристских сетей в условиях цифровизации. Выявлено значение синергетического подхода, основанного на многоотраслевом характере туризма и его взаимосвязи с такими отраслями, как транспорт, еда, ремесла, культура, информационные технологии. Существующие цифровые решения были проанализированы, чтобы показать их потенциал и недостатки. Были предложены цифрово-синергетические модели, основанные на территориальных особенностях, и проанализирована их эффективность. В статье сформулированы предложения и рекомендации, направленные на комплексное развитие сферы туризма посредством цифровизации.

Ключевые слова: туризм, оцифровка, синергетическое развитие, цифровые технологии, интеграция, инфраструктура, туристические сети, инновационные решения, региональные модели, электронная виза, AR/VR, мобильные приложения.

Annotation. This article analyzes the issues of synergistic development of tourism sectors in the context of digitization on a scientific basis. The importance of the synergistic approach is revealed on the basis of the multidisciplinary nature of Tourism and its relationship with industries such as transport, food, crafts, culture, Information Technology. Existing numerical solutions are analyzed, showing their potential and disadvantages. Numerical-synergistic models based on regional characteristics have been proposed and their effectiveness analyzed. The article developed proposals and recommendations aimed at the comprehensive development of the tourism industry through digitalization.

Keywords. tourism, digitization, synergistic development, digital

technologies, integration, infrastructure, tourism networks, innovative solutions, regional models, e-visa, AR/VR, mobile applications.

Kirish. Jahon miqyosida raqamlashtirish jarayonlari turli sohalarda, jumladan, turizmda ham tub o'zgarishlarni vujudga keltirmoqda. Turizm industriyasi zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida o'zining an'anaviy shaklidan ilg'or, interaktiv va moslashuvchan xizmat ko'rsatish modellariga o'tishda. Bunda faqatgina xizmat ko'rsatish usullari emas, balki butun biznes-tuzilmalar, boshqaruv mexanizmlari va mijoz bilan muloqot formatlari ham tubdan o'zgarmoqda. Shuningdek, raqamli vositalar turizmni boshqa tarmoqlar bilan chuqur integratsiyalashtirish imkonini ham taqdim etmoqda.

Xususan, turistik mahsulotlar yaratilishida transport, oziq-ovqat sanoati, madaniyat, hunarmandchilik, ekologiya va axborot texnologiyalari kabi ko'plab sohalar ishtirok etmoqda. Mazkur sohalarning turizm bilan samarali o'zaro ta'siri esa sinergetik rivojlanish modelini talab etadi. Sinergiya - bu bir necha tarmoqning hamohang rivojlanishi orqali ularning har biri alohida holda beradigan natijadan yuqoriroq ijobiy samaraga erishishidir.

Ayniqsa, O'zbekistonda turizmni milliy iqtisodiyotning ustuvor sohasiga aylantirish bo'yicha olib borilayotgan davlat siyosati sharoitida raqamlashtirish va tarmoqlararo hamkorlik alohida ahamiyat kasb etmoqda. Elektron hukumat, raqamli infratuzilma, mobil ilovalar, virtual ekskursiyalar, onlayn bron qilish tizimlari kabi yechimlar nafaqat turistik xizmatlar sifatini oshirmoqda, balki mamlakatning turistik jozibadorligini ham keng targ'ib etmoqda.

Bugungi kunda turizm sohasini barqaror rivojlantirish, xususan, mahalliy iqtisodiyotni faollashtirish, yangi ish o'rinlari yaratish, hududiy tenglikni ta'minlash va milliy madaniy merosni jahon miqyosida namoyon etish kabi vazifalarni amalga oshirishda raqamli va sinergetik yondashuvlar alohida o'rin tutadi.

Hozirgi globallashuv va raqamlashtirish sharoitida turizm sohasi nafaqat iqtisodiy o'sish drayveri, balki madaniy almashinuv, hududiy rivojlanish va mamlakat imijini shakllantirishda muhim omilga aylanmoqda. Dunyo bo'ylab raqobatbardosh turistik xizmatlar uchun kurash tobora kuchayib borayotgan bir vaqtda, raqamli texnologiyalardan foydalanish turizm sifati, samaradorlik va innovatsion yondashuvlarni ta'minlashning hal qiluvchi vositasiga aylandi.

O'zbekiston uchun mazkur masala nafaqat iqtisodiy, balki strategik ahamiyatga ega. Chunki mamlakat o'zining boy tarixiy va madaniy merosi, tabiiy resurslari, noyob ekoturizm yo'nalishlari bilan jahon turistik xaritasida munosib o'rin egallash salohiyatiga ega. Ammo bu salohiyatni to'liq ro'yobga chiqarish uchun xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, logistika va infratuzilmani yaxshilash, mahalliy mahsulotlarni turistik xizmatlarga integratsiya qilish, eng asosiysi esa - raqamli platformalarni keng joriy etish talab etiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Turizm tarmoqlarini raqamlashtirish va sinergetik rivojlantirish mavzusi so'nggi yillarda ko'plab ilmiy tadqiqotlar va amaliy izlanishlarning markazida turibdi. Mavzuning ko'p qirraliligi tufayli bu borada turli

ilmiy maktablar, iqtisodchi va sotsiolog olimlar turlicha yondashuvlarni ilgari surganlar.

Jahon olimlari orasida Filip Kotler va Gari Armstrong raqamlashtirishning xizmatlar sohasi, xususan, turizm marketing va iste'molchi bilan muloqotni qanday o'zgartirishi haqida yoritadi.[1] Ular raqamli texnologiyalar faqat xizmatni taqdim etish usulini emas, balki mijozlarga yaqinlashish, individual yondashuv va raqobat ustunligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydi.

Kristofer Kuper o'z tadqiqotlarida raqamlashtirish jarayonlari turizm infratuzilmasini qayta shakllantirishi, raqamli transformatsiya esa turizmni barqaror va yuqori samarali tarmoqqa aylantirishi mumkinligini ilmiy jihatdan asoslaydi.[2] U raqamli yechimlarning turizm ekotizimidagi ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik oqibatlarini ham keng yoritadi.

J. Steyn va K. Travels esa turizm sohasini sinergetik yondashuv orqali rivojlantirish zarurligini ilgari suradi. Ularga ko'ra, turizmning boshqa sohalar bilan uyg'un rivojlanishi orqali umumiy ijtimoiy-iqtisodiy foyda bir necha barobarga oshadi. Bunda sinergiya - bu birlashtirilgan resurslar orqali yaratiladigan qo'shimcha qiymatdir.[3] Ularning ta'kidlashicha, raqamlashtirish ana shunday sinergetik aloqalarni tezlashtiruvchi vosita hisoblanadi.

Milliy tadqiqotchilar orasida M. Toshpulatov O'zbekistonda turizmni innovatsion rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalarni joriy etishning institutsional va huquqiy asoslarini tahlil qilgan.[4] Uning fikriga ko'ra, raqamlashtirishni faqat texnik vosita deb qaramaslik kerak - bu iqtisodiy modelni transformatsiya qiluvchi omildir.

Z. Normatov o'z ilmiy ishlarida mahalliy turistik resurslardan foydalanishda raqamlashtirish vositalari - mobil ilovalar, elektron xaritalar, QR-kodlar, onlayn bronlash platformalarining samaradorligini chuqur tahlil qilgan.[5] Uning natijalariga ko'ra, raqamli yechimlar kichik biznes sub'ektlarini turizm zanjiriga jalb qilishda muhim vosita bo'ladi.

Shu bilan birga, turizm va raqamlashtirish o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi ayrim tadqiqotlar umumiy nazariy yondashuv bilan cheklangan. Masalan, ba'zi manbalarda raqamlashtirishning amaliy mexanizmi va mahalliy kontekstdagi muammolari yetarlicha yoritilmagan. Sinergetik integratsiyaga oid modellar ham ko'proq nazariy asosda qolmoqda. Shuning uchun mavzuni kengroq qamrab oladigan, O'zbekiston sharoitiga moslashgan tadqiqotlar hozirda katta ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Raqamlashtirish sharoitida turizm tarmoqlarini sinergetik rivojlantirish yo'llarini tizimli tahlil, tarixiylik va mantiqiylik, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash usullari qo'llanilgan.

Tahlil va natijalar. Turizmni sinergetik rivojlantirish - ya'ni uni boshqa tarmoqlar, jumladan, transport, IT, hunarmandchilik, oziq-ovqat, madaniyat va ta'lim sohalar bilan uyg'un ravishda rivojlantirish - mamlakatning turistik ekotizimini barqaror va raqobatbardosh qilishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Buning ustiga, raqamlashtirish jarayoni aynan shu integratsiyani amaliy jihatdan ta'minlaydigan mexanizm sifatida xizmat qiladi.

Ayni paytda dunyo mamlakatlari raqamli turizm ekotizimini shakllantirishda faol harakat qilmoqda: sun'iy intellekt asosidagi turistik maslahatchilar, AR/VR ekskursiyalar, «aqli shahar» texnologiyalari, raqamli identifikatsiya va onlayn bron qilish platformalari kabi vositalar keng tatbiq etilmoqda. O'zbekiston ham bu jarayondan chetda qolmasligi uchun, turizm sohasida raqamlashtirish bilan birgalikda tarmoqlararo sinergiyani ta'minlash bo'yicha aniq strategiyaga ega bo'lishi zarur.

Turizm - faqatgina sayyohlarga xizmat ko'rsatish emas, balki unga bog'liq bo'lgan bir qator sohalar (transport, oziq-ovqat, hunarmandchilik, madaniyat, IT va boshqalar) bilan uzviy bog'langan murakkab tizimdir. Bu sohalar o'rtasida samarali hamkorlik yuzaga kelganda sinergetik ta'sir vujudga keladi. Quyida sinergetik munosabatning asosiy yo'nalishlari keltirilgan (jadval).

Bu jadvaldan ko'rinadiki, har bir soha turizmni to'ldiribgina qolmasdan, uning qiymat zanjirida mustaqil qo'shimcha qiymat yaratadi. Agar ushbu tarmoqlar raqamli vositalar orqali birlashtirilsa, ya'ni yagona platformalar, API-integratsiya, real-time ma'lumot almashish tizimlari joriy etilsa, natijada umumiy samaradorlik bir necha barobar oshadi.

Jadval

Turizmning tarmoqlararo sinergetik aloqalari³⁶

Turizmga bog'liq soha	O'zaro ta'sir shakli	Sinergetik samara
Transport	Logistika, jadval, qo'llanma	Turist oqimini boshqarish, vaqtni tejash
Ovqatlanish xizmati	Mahalliy taomlar, restoranlar	Mahalliy brend yaratish, daromad ko'paytirish
Hunarmandchilik	Suvenirlar, mahalliy mahsulotlar	Qo'shimcha ish o'rinlari, milliy madaniyat targ'iboti
IT va raqamlashtirish	Mobil ilovalar, veb-saytlar	Turistlarga qulaylik, ma'lumot tarqatish tezligi
Madaniyat	Festivallar, muzeylar, san'at	Turizmni mazmunan boyitish, identifikatsiya

Xulosa. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, raqamlashtirish va sinergetik yondashuv turizmni rivojlantirishda bir-birini to'ldiradigan va kuchaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Agar raqamli texnologiyalar turistik xizmatlarni raqobatbardosh va qulay qilib bersa, sinergetik rivojlanish esa turizmni boshqa tarmoqlar bilan uzviy bog'laydi va keng ko'lamli iqtisodiy-ijtimoiy ta'sirni ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida turizm sohasini raqamlashtirish orqali sinergetik rivojlantirish uchun quyidagi xulosalarni bildirish mumkin:

1. Turizmning multisohaviy xususiyatini inobatga olish: turizm alohida soha

³⁶ Muallif ishlanmasi

sifatida emas, balki iqtisodiyotning turli tarmoqlari bilan chambarchas bog‘liq tizim sifatida qaralishi lozim. Har bir tarmoqning turizm bilan bog‘liq resurslari, imkoniyatlari va xizmatlari aniqlanishi kerak.

2. Raqamli infratuzilmani strategik rivojlantirish: elektron viza, AR/VR ekskursiyalar, turistik mobil ilovalar, onlayn bronlash tizimlari kabi raqamli yechimlar butun turistik zanjirni qamrab oladigan yagona ekotizimda ishlashi lozim.

3. Hududiy sinergetik modellar yaratish: har bir hududning turistik salohiyatini aniqlash va mahalliy resurslar asosida raqamli-sinergetik modellar joriy etish, mahalliy aholini turizmga jalb qilish va hududiy iqtisodiyotni faollashtirishda muhim ahamiyatga ega.

4. Tarmoqlararo raqamli integratsiyani ta’minlash: transport, madaniyat, savdo, hunarmandchilik, IT, ta’lim sohalarida faoliyat yuritayotgan tashkilotlarni yagona turistik ma’lumot platformasiga bog‘lash talab etiladi.

5. Ilmiy-tadqiqot va kadrlar salohiyatini rivojlantirish: sinergetik va raqamiy turizm modellarini ishlab chiqish, ularni test qilish va amaliyotga tatbiq etishda ilmiy muassasalar va oliy ta’lim tashkilotlarining ishtiroki hal qiluvchi ahamiyatga ega.

6. Turistik ma’lumotlar tizimini raqamli asosda yangilash: real vaqtda ma’lumot taqdim etish, turistik ob’ektlar, marshrutlar, xizmatlar, xavfsizlik va logistika bo’yicha axborotni fuqarolar va xorijiy sayyohlar uchun ochiq va shaffof qilish kerak.

7. Siyosiy va institutsional yondoshuv: raqamlashtirish va sinergetik rivojlanish sohasida milliy strategiya ishlab chiqilishi, davlat va xususiy sektor o’rtasidagi hamkorlik tizimli ravishda yo’lga qo’yilishi lozim.

Shunday qilib, raqamlashtirish sharoitida turizm tarmoqlarini sinergetik rivojlantirish nafaqat xizmatlar sifatini oshirish, balki iqtisodiy o’sish, hududiy muvozanat, milliy merosni asrash va jahon bozorida O‘zbekiston imijini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda ilmiy yondashuv, strategik rejalashtirish va texnologik innovatsiyalar hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Kotler F., & Armstrong, G. (2018). Principles of Marketing (17th ed.). Pearson Education.

2. Cooper C. (2020). Essentials of Tourism (3rd ed.). SAGE Publications.

3. Travels, K., & Stein, J. (2020). Synergy in Tourism Systems: A Structural Integration Approach. Journal of Tourism and Development Studies, 14(2), 45–61.

4. Toshpulatov M. (2021). O‘zbekistonda turizmning innovatsion rivojlanish yo‘nalishlari. Toshkent: “Iqtisod-Moliya” nashriyoti.

5. Normatov Z. (2023). Turizmda raqamlashtirish jarayonlari va ularning samaradorligi. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 4(1), 92–98.